

Mielenkiintoista on pääasiassa rehuviljana käytetyn kauran moninainen rooli osana muutosta. Vähään tyytyväisenä kasvina kaura oli helppo tapa lisätä tuotavuutta, sillä alituinen lannan niukkuus ei estänyt kauranviljelyn laajentamista. Kaura olikin pääasiallinen viljelykasvi otettaessa niittyjä viljelykäyttöön. Ajoittain kauramaa voitiin jättää uudelleen kasvamaan heinä. Tällainen hyvin yksinkertainen kaura – heinä -vuorottelu oli myöhempien muutosten kannalta merkityksellinen, sillä se helpotti varsinaisten vuoroviljelymenetelmien omaksumista. Tämä on hieno esimerkki siitä, miten maataloudessa muutokset linkittyvät toisiinsa.

Yhteiskunnallisen tason pohdinnassaan Morell kulkee monien tavoin Lars Herlitzin jalanjäljissä. Herlitzin teoksen *Jordegendom och ränta* (1974) ja usean siitä inspiroituneen tutkimuksen keskeinen väite on, että yhteiskunnallisten muutosten seurauksena talonpoikien oli 1700-luvulta alkaen mahdollista saada hyöty tekemistään taloudellisista parannuksista itselleen, mikä motivoi uutterampaa työskentelyä ja uudistusten tekemistä taloudellisen tuoton saavuttamiseksi. Tätä prosessia Morell pitää ruotsalaisessa kehityksessä keskeisenä. Lisäksi hän näkee merkitystä olleen markkina-signaaleilla, ekologisen tasapainon järkkymisellä sekä muutosten edellytyksiä luoneilla maanjaoilla.

Teoksen loppupuolella näkökulma vaihtuu tavalla, jota voi kutsua sävähdyttäväksi. Kun takana on 150 sivua tiukkaa tilastollista analyysiä läänien ja kihlakuntien tasolla, Morell antaa viljelijöiden kertoa omasta kokemuksestaan tutkitulla ajalla. Tähän hän käyttää kolmea talonpojan pitämää päiväkirjaa 1800-luvulta. Kolmen päiväkirjan sisällöt eivät tietenkään voi kertoa yleisesti talonpoikien elämästä, mutta ne tuovat esiin asioita, joita numerot eivät koskaan voi kertoa. Näkökulman vaihto on hyvin vaikuttava puheenvuoro sen puolesta, että kokonaiskuvan luomiseksi ja ymmärtämiseksi tarvitaan erilaisia näkökulmia ja niiden yhdistämistä.

Päiväkirjat vahvistavat tulkintaa, että muutoksia maataloudessa ohjasivat voimakkaimmin taloudelliset tekijät. Kaikki erilaisilla ja erikokoisilla tiloilla eläneet päiväkirjanpitäjät pyrkivät omilla tavoillaan osallistumaan markkinoille, joiden hinnanmuutoksia ja kysyntäsuhteita he seurasivat tarkasti, vaikka kaupallisen toiminnan mittakaava saattoi olla vaatimatonta. Markkinat ohjasivat siis valintoja, vaikka kotitaloudessa elettiin hyvin omavaraisesti. Tällainen markkinaorientoituminen antaa aihetta maataloushistorian uudelleenarvioinnille laajemminkin. Markkinoiden pieni volyymi ei välttämättä tarkoita, että niiden merkitys olisi ollut pieni.

Morellin teksti on hyvin etenevää ja helppolukuista, mutta se olisi ehdottomasti ansainnut ennen painattamista huolellisen oikoluvun. Toinen lukijakokemukseen vaikuttava tekijä on, että kaikki taulukot on sijoitettu liitteisiin. Taulukot eivät ole laajoja vaan yleensä alle

puolen sivun kokoisia. Argumentoinnin seuraaminen olisi ollut helpompaa, jos taulukot olisi taitettu tekstiin kaavioiden tavoin.

Agrar revolution on kirja ajasta, jolloin yksi tapa harjoittaa maataloutta oli tullut tiensä päähän. Se kuvaa useiden sukupolvien ajan kestänyttä muutosten ketjua, jonka seurauksena maataloustuotannon perusteet muuttuivat. Kirja ei ota kantaa maatalouden muutoksiin pidemmällä aikavälillä. Siitä huolimatta lukijana helposti tulee peilanneeksi kirjan teemoja nykypäivään, jolloin maatalous on jälleen väistämättömien muutosten edessä. Tarkasti ja tinkimättömästi tehty tutkimus maataloushistorian klassisesta teemasta jäi Mats Morellin viimeiseksi. Hän kuoli pitkällisen sairauden uuvuttamana reilu kaksi viikkoa kirjan ilmestymisen jälkeen. Kirja sen sijaan jää elämään ja tulee kulumaan tutkijoiden käsissä pitkään.

Kirsi Laine, FT
Turun yliopisto

Kekkonen lännen vaikuttaja-agenttina

Mikko Virta:

Salainen kanava länteen. Urho Kekkonen ja lännen tiedustelu kylmässä propagandasodassa. Väitöskirja, Helsingin yliopisto 2022. 428 s. ISBN 978-951-51-7062-0. Sähköinen julkaisu: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7062-0>

Kylmä sota lukeutuu poliittisen historian tutkituimpiin ajanjaksoihin. Perinteisesti aikakautta on lähestytty suurmiesten ja supervaltajien tulokulmasta, mutta viime vuosikymmeninä lukuisat muutkin lähestymistavat ovat kasvattaneet suosiotaan. Aikakautta on ruodittu muun muassa kulttuurien ja mentaliteettien näkökulmasta. On haluttu porautua ihmisten tunteisiin ja pelkoihin sekä siihen, miten suurvaltakokit pyrkivät ohjailemaan niitä kulttuuridiplomatian ja suoranaisen propagandan keinoin.

Mikko Virran joulukuussa Helsingin yliopistossa tarkastettu väitöskirja ja siihen pohjaava tietokirja (*Operatio Kekkonen: Lännen agentit Tamminiemen sisäpiirissä*. Otava, Helsinki 2022) edustavat tutkimussuuntaa, jossa klassisen ja uudemman tutkimuksen kiinnostuksen kohteet kulkevat käsi kädessä. Suomen tapaus asetetaan osaksi idän ja lännen ideologista kamppailua. Sen jälkeen katse tarkennetaan presidentti Urho Kekkoeseen ja siihen, miten läntiset suurvallat, Iso-Britannia ja jossakin määrin myös Yhdysvallat, pyrkivät ohjailemaan hänen mielenliikkeitään ja tekojaan 1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alussa. Etualalle nousevat brittien salaiset vaikut-

tamisoperaatiot ”Thread” ja ”Elder” sekä katsauksen-omaisesti myös niiden edeltäjät ja seuraajat.

Idän ja lännen rajalla sijainnut Suomi lukeutui kylmän sodan avainalueisiin. Vaikka maa oli jäänyt Neuvostoliiton sotilaalliseen etupiiriin, kulttuurisesti se oli yllättävänkin vapaa. Suomalaisten sieluista käytiin taistelua, johon sekä idän että lännen diplomaatit, tiedustelu-upseerit ja propagandistit osallistuivat sanojen ja symbolisesti väkevien tekojen voimalla. Kun oikeita aseita ei voinut käyttää, käytettiin pehmeitä aseita, joista raskaimpia suunnattiin maata suvereenisti johtaneeseen presidenttiin.

Vaikuttamisoperaatio voidaan jakaa karkeasti lähään pääosaan. Läntiset suurlähettiläät ryhtyivät pitämään tiivistä yhteyttä Kekkoseen, presidentti kutsuttiin läntisiin pääkaupunkeihin vierailulle ja Suomeen alettiin tuoda korkeita läntisiä vieraita. Lisäksi johtavat läntiset suurvallat ryhtyivät toimittamaan Kekkoselle luottamuksellisia tietoja salaisten kanavien kautta ohjatakseen presidentin ajattelua.

Presidentti Kekkoista lienee tutkittu enemmän kuin ketään toista suomalaista politiikkaa, mutta kaikesta tutkimuksesta huolimatta paljon on edelleen epäselvää tai vähintäänkin kiistanalaisia. Idän ja lännen arkistolöydöt voivat yhä muuttaa tai ainakin horjuttaa kuvaa Kekkoesta, hänen poliittisesta linjastaan ja kulissien takaisista suhteistaan. Nyt käsillä oleva väitöskirja on tästä kelpo näyte.

Avainkysymys ei jää epäselväksi: minkälaisia olivat presidentti Kekkonen suhteet lännen kolmikirjaimisiin turvallisuuselimiin, eritoten brittien salaiseen palveluun SIS:ään ja Foreign Officen alaisuudessa toimineeseen propagandalaitokseen IRD:hen sekä amerikkalaisten tiedustelupalveluun CIA:han? Kekkonen KGB-yhteydet tunnetaan vanhastaan hyvin, minkä takia on korkea aika syventyä myös länsikontaktieihin, kuten ”taulukkauppias” Rex Bosleyhin ja ”Puistokatu 11 A:n kestimestari” James Magilliin alias ”Janne Mäkelään”.

Virta ei kykene vastaamaan kaikkiin kysymyksiinsä perinpohjaisesti eivätkä tärkeimmät lähdeaineistot ole kuin pieneltä osin auki arkistotutkimukselle, mutta se tulee todistettua moneen kertaan, etteivät asiat olleet mustavalkoisia. Kekkonen oli samaan aikaan idän ja lännen mies. Saippuaakin liukkaampi vanha kettu oli oppinut vakoilumaailman konstit jo nuoruuden päivinä Etsivän Keskuspoliisin eli Suojelupoliisin edeltäjän virkamiehenä. Kekkonen oli idän ja lännen tiedustelupalveluiden taskussa omanlaisenaan ”vaikuttaja-agenttina” samaan aikaan, kun länsivakoojat olivat Kekkonen taskussa.

Virta luovii läntisen tiedustelun, diplomatian ja kansainvälisen politiikan ristikkäisessä maailmassa. Hän tarkastelee Ison-Britannian ja jossain määrin myös Yhdysvaltain tiedustelu-, diplomaatti-, propaganda- ja vaikuttamisoperaatiota lomittaisina ilmiöinä. Tällainen

monikärsisyys on työn vahvuus, mutta selvästi myös sen heikkous. Kaikki teemat eivät kasva yhtä suuriksi, eikä kaikkien kysymysten kanssa kaivauduta yhtä syvälle ennennäkemättömiin arkistokokoelmiin. Selkeä miinus on pakko antaa eritoten siitä, ettei Virta ole paneutunut amerikkalaisiin arkistoihin kuin pintapuolisesti.

Vaikka Virta tahtoo nostaa vahvasti esiin tiedustelumaailman ja propagandasodan, juuri näitä teemoja käsitellessään hän nojautuu monta kertaa aiempaan tutkimukseen, kuten Marek Fieldsin ja Juho Kotakallion väitöskirjoihin. Työn puutteita olisi vaikea unohtaa, ellei niitä pääsisi suhteuttamaan väitöskirjan sisältä löytyvään timanttiseen ytimeen. Se koostuu Ison-Britannian Foreign Officen vuosien 1958–1962 Suomen operaatioista ja informaatiokampanjoista, joista saadaan runsaasti uutta, tieteellisesti läpimurtavaa tietoa.

Virta löysi väitöskirjansa aiheen sattumalta. Uusia aineistoja oli auennut vuonna 2019 The National Archivesissa Kew’ssä Lontoon kupeessa, jonne matkannut nuori tutkija pääsi iskemään kultasuoneen. Väitöskirja ja siinä esitetty lähdeaineisto rikastaa ja paikka paikoin jopa mullistaa kuvaa brittien kylmän sodan ajan salaisesta propagandasta Suomessa ja Kekkonen länsisuhteista. Yhteiselo paljastuu kiinteämmiksi ja brittien suhde Kekkoeseen monijakoisemmaksi kuin on aiemmin ymmärretty.

Virran väitöskirja avaa uusia latuja, vaikkei niitä aina loppuun saakka pystykään kulkemaan. Se syventää kuvaa 1950-luvun ja 1960-luvun alun Suomesta ja niistä keinoista, joilla Iso-Britannia ja jossakin määrin myös Yhdysvallat pyrkivät vaikuttamaan presidentti Kekkoeseen. Teemoja on aiemmin tutkittu korkeimmalla tieteellisellä tasolla varsin vähän, eikä niistä ole tehty yhtä kattavaa akateemista tutkimusta. Virran työ merkitsee harppausta empiiriselle tutkimukselle ja tarjoaa herkullisia lähtökohtia jatkotutkimukselle.

Aleksi Mainio, Dosentti
Helsingin yliopisto

Tyylikästä teosta yhteisön voimin

Topi Artukka, Liisa Lulu, Otto Latva & Panu Savolainen: **Tyylikkääät vuodet. Turun yliopiston ylioppilaskunta 100 vuotta.** Turun yliopiston ylioppilaskunta 2022. 511 s. ISBN 9789525542110.

Historiateos *Tyylikkääät vuodet. Turun yliopiston ylioppilaskunta 100 vuotta* on neljän historiantutkijan Topi Artukan, Liisa Lulun, Otto Latvan ja Panu Savolaisen yhteistyönä syntynyt tutkimus Turun yliopiston ylioppilaskunnan (TY) vaiheista vuosina 1922–2022. Tekijät